



УДК 328.181

doi: 10.15421/171720

Консолідація місцевих громад: політичні чинники

В.В.Федоренко

*fedorenkovolodymyr@e-mail.ua**Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
49010, Дніпро, пр. Гагаріна, 72*

У статті вивчено консолідацію місцевих громад як явище перетворення суспільного середовища вітчизняної трансформаційної політичної системи, приділено увагу особливостям злагодженої дії неурядових організацій на рівні місцевих громад. З'ясовано, що ймовірність поширення принципів безпосереднього народного волевиявлення на місцевий рівень виступає чинником стимулювання демократичних реформ, підвищення рівня громадянської активності, забезпечення прозорості діяльності влади, досягнення високих європейських стандартів. Доведена спроможність і актуальність місцевої демократизації в сучасній Україні. Розглянуто подолання обмежень інституційної моделі щодо вироблення спільних правил гри для діяльності місцевих політичних суб'єктів. Виокремлено значення формування широкого консенсусу і забезпечення синхронності у функціонуванні місцевих громад. Метою статті є встановлення особливостей консолідації місцевих громад на основі зарубіжного і вітчизняного досвіду. Розкрито специфіку взаємодії локальних і центральних еліт. Наведено орієнтири консолідації як чинника забезпечення сталого розвитку місцевих громад у політичній площині. Доводиться, що активізації локального політичного спектру сприяє місцевий порядок денний, який визначає необхідність тісної співпраці між діючими політичними силами та громадськими об'єднаннями, які відстоюють конкретні інтереси громадян.

Ключові слова: консолідація місцевих громад; трансформаційне суспільство; місцевий порядок денний; локальні політичні сили; неурядові організації; політичний консенсус

Local communities' consolidation process: political factors

V.V. Fedorenko

*fedorenkovolodymyr@e-mail.ua**Oles Honchar Dnipro national university,
72, Gagarin Ave., Dnipro, 49010, Ukraine*

More and more often, local politics is becoming the research subject of contemporary experts in political science. Moreover, the local democracy becomes an important issue of researches in transition countries. Spread of the principles of direct democracy on the local level is the factor of democratic reforms stimulation, improvement of civic engagement, achievement of the transparency of government according to the highest European standards.

The aim of the article is to set the characteristics of local communities consolidation based on foreign and domestic experience. The specificity of the interaction between local and central elites has been established.

It has been argued, that in contemporary Ukraine the decentralization process caused the acquisition of local political parties and formation of their political subjectivity, which is based on equal relations with the central political elites.

Activation of local political spectrum on local agenda determines the necessity of close cooperation between the existing political forces and nongovernmental organizations. It has been grounded that the implementation of projects for local area development requires joint solutions and takes into account the importance of main areas of community development.

The consolidation process of the majority of Ukrainian local councils has rather dramatic history. It is especially visible from early days of the Ukrainian Independence Day (1991) to the recent local elections in 2015. The most optimal system of solution of inter-fractional conflicts and examples of the local communities' cooperation has been determined in the article.

It has been underlined that the local communities' consolidation process in the contemporary world is the problem which has both empirical and theoretical importance. Depending on the size of the local area, local polices are taking different forms. As usual, they provide an agreement and compromise solutions based on issues that are important to the local community.

The experience of the developed democracies has shown that local assemblies ensure the establishment of coalitions based on short-termed procedures. The study has tested that an important aspect of the formation of local communities consolidated position is based on development issues and civil participation. It is especially visible in the United States and the EU countries.

The municipality level determines the quality of local political bodies, which is formed on party basis. For contemporary Ukraine important tools for provision of political responsibility are forces, which take care about the local communities and determine their development for a long period. Overall, the consolidation of political forces in the local government system is

Цитування даної статті: Федоренко В.В. Консолідація місцевих громад: політичні чинники / В.В. Федоренко // Науково-теоретичний альманах «Грани». – 2017. – Т. 20. – № 2(142). – С. 20-25.

Citation of this article: Fedorenko, V.V., 2017. Konsolidatsiia mistsevykh hromad: politychni chynnyky [Local communities' consolidation process: political factors]. Scientific and theoretical almanac «Grani» 20; 2(142), 20-25. doi:10.15421/171720 (in Ukrainian).

Peer-reviewed; approved and placed: 18.12.2016

an important task that determines the need for the adoption of regulatory instruments which would ensure the harmonious and constructive political cooperation regardless of their ideological positions.

Keywords: local communities' consolidation; transformational society; local agenda; local political parties; NGOs; political consensus

Консолидация местных общин: политические факторы

В.В.Федоренко

fedorenkovolodymyr@e-mail.ua

Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара,

49010, Днепр, пр. Гагарина, 72

В статье изучена консолидация местных общин как явление преобразования общественной среды отечественной трансформационной политической системы, уделено внимание особенностям слаженных действий неправительственных организаций на уровне местных общин. Установлено, что вероятность распространения принципов непосредственного народного волеизъявления на местный уровень выступает фактором стимулирования демократических реформ, повышения уровня гражданской активности, обеспечения прозрачности деятельности власти, достижение высоких европейских стандартов. Доказана способность и актуальность местной демократизации в современной Украине. Рассмотрены возможности преодоления ограничений институциональной модели по выработке общих правил игры для деятельности местных политических субъектов. Определено значение формирования широкого консенсуса и обеспечения синхронности в функционировании местных общин. Целью статьи является установление особенностей консолидации местных общин на основе зарубежного и отечественного опыта. Раскрыта специфика взаимодействия локальных и центральных элит. Приведены ориентиры консолидации как фактора обеспечения устойчивого развития местных общин в политической плоскости. Доказывается, что активизация локального политического спектра способствует формированию местной повестки дня, которая определяет необходимость тесного сотрудничества между действующими политическими силами и общественными объединениями, которые отстаивают конкретные интересы граждан.

Ключевые слова: консолидация местных общин; трансформационное общество; местная повестка дня; локальные политические силы; неправительственные организации; политический консенсус

Постановка проблеми. Локальна політика дедалі частіше стає предметом розгляду сучасних фахівців-політологів. Місцева демократія набуває значення як в країнах сталої демократії, так і в трансформаційних державах. Імовірність поширення принципів безпосереднього народного волевиявлення на місцевий рівень виступає чинником стимулювання демократичних реформ, підвищення рівня громадянської активності, забезпечення прозорості діяльності влади, досягнення високих європейських стандартів. В сучасній Україні процеси децентралізації зумовлюють набуття місцевими політичними силами власної політичної суб'єктності та формування відносно рівноправних відносин з центральними політичними елітами. Активізації локального політичного спектра сприяє місцевий порядок денний, який визначає необхідність тісної співпраці між діючими політичними силами та громадськими об'єднаннями, які відстоюють конкретні інтереси громадян. Реалізація проєктів щодо розвитку конкретних населених пунктів вимагає вироблення спільних політичних рішень щодо розв'язання значущих проблем та визначення магістральних напрямків життєдіяльності міст.

Консолидація більшості у місцевих радах в Україні має досить цікаву історію. Вона еволюціонувала від атомарної та хаотичної більшості часів початку незалежності, через формування партійної більшості в умовах пропорційної системи на місцевому рівні (2008 – 2012 рр.) до встановлення демократичних коаліцій у місцевих радах внаслідок виборів 2015

року. Ці події потребують належного осмислення з метою визначення найбільш оптимальної системи розв'язання міжфракційних протиріч та забезпечення плідної співпраці заради стабільного розвитку місцевих громад.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблеми консолідації місцевих законодавчих зібрань присвятили свої роботи чимало провідних вітчизняних учених. Зокрема, О. Балацька встановлює особливості формування інституту консолідації політичної еліти в сучасній Україні [1], О. Новакова вивчає проблеми політичної модернізації [9], С. Меленко аналізує консолідацію як вид систематизації нормативно-правових актів [8], В. Лушта вивчає соціальний вимір консолідації дій на шляху до спільної мети [6], І. Ломака досліджує інтеграційну роль релігії в умовах модернізації українського суспільства на основу методології політологічного аналізу [5]. Таким чином, представлена міждисциплінарна перспектива аналізу процесів консолідації демократичного суспільства. Проте проблема консолідації місцевих представницьких органів потребує подальшого вивчення.

Мета дослідження. Метою статті є встановлення особливостей консолідації місцевих громад на основі зарубіжного і вітчизняного досвіду.

Вклад основного матеріалу. Процеси інтеграції політичних інститутів на базі електоральної демократії набувають стабільного характеру за умови широкого консенсусу, пактованої згоди політичних сил, тимчасової співпраці внаслідок зовнішньої загрози

тощо. Сталий характер демократичних перетворень забезпечується за умови балансу кон'юнктурних чинників та можливості реалізації стратегічних інтересів.

Однією з таких передумов є консолідація місцевих громад, які мають набути нормативно-правового обґрунтування. Остання забезпечить самодостатність та самовідтворення громадянського суспільства. Наприклад, процеси демократизації у Польщі набули нового імпульсу після реалізації адміністративно-територіальної реформи 1997 року. Вітчизняні фахівці визначають умови, за яких політичне життя місцевих громад набуде більш сталого характеру. Як стверджує Н. Васильєва, в Україні має бути жорстко запроваджене Статутне право, як обов'язкова умова дотримання органами місцевої влади та її посадовими особами принципу відповідальності перед мешканцями конкретної територіальної громади за стан справ і результати своєї діяльності чи бездіяльності. Статуту повинні прийняти всі територіальні громади [2, с. 44].

Динамічні трансформації в сучасній Україні після Революції Гідності довели, що держава і суспільство можуть змінюватися за короткий термін в напрямку підвищення якісних і кількісних показників політичної участі громадян. Поява нових політичних сил за нетривалий період, злагоджена дія багатьох неурядових організацій довели спроможність і актуальність демократизації в сучасній Україні та наявність ресурсів для неї.

Особливим етапом підвищення інституційної спроможності вітчизняної демократії є консолідація територіальних громад, які мають стати не лише представницькими інституціями свого населення, але й набути значення потужних економічних гравців, що можуть забезпечити зростання та добробут мешканців громад. Це сприятиме підвищенню динамічної політичної стабільності у державі в цілому. Як стверджують вітчизняні фахівці, «адміністративно-територіальна реформа має не лише змінити межі адміністративно-територіальних одиниць, а, об'єднавши громади в одне потужне адміністративно-територіальне утворення, створити в його межах максимально привабливе соціально-економічне середовище» [2, с. 45].

Процеси консолідації на макrorівні набувають змісту не лише як умови співпраці між окремими політичними гравцями, але й формування спільного бачення для загальнонаціонального консенсусу (щодо питань зовнішньої політики, економічного розвитку, культурних цінностей тощо). Процес консолідації місцевих громад відбувається на основі узгодження інтересів бізнес-еліт та загальних цілей демократичних перетворень, що підсилює ймовірність конфліктних взаємодій. Політична консолідація на місцевому рівні передбачає незмінність політичних поглядів провідних політичних сил та їх готовність для спільної взаємодії вирішення питань стратегічного розвитку. Передумови для подібної співпраці почали складатися в Україні лише після подій 2013 – 2014 років. Особливої динаміки ці процеси набувають після вже згаданих нами місцевих виборів у листопаді 2015 року, а також під час формування представницьких органів нових об'єднаних територіальних громад.

Успішність процесу консолідації місцевих громад, як свідчить досвід країн Центральної та Східної Європи, визначається балансом між репрезентативністю інтересів та достатністю забезпечення прав і свобод людини. В сучасній Україні процес консолідації місцевих громад гальмується об'єктивними процесами інституалізації громадянського суспільства та формуванням механізмів соціальної диференціації. Як вважає вітчизняний науковець Г. Луцишин, політичний розвиток сучасного українського суспільства характеризується істотним переважанням процесів диференціації над процесами соціальної інтеграції і політичної консолідації. Це можна спостерігати не лише за результатами сучасних політологічних і соціологічних досліджень, але і на рівні політичної діяльності, передусім у виступах політичних лідерів, які періодично закликають до консолідації всіх громадських рухів і політичних сил [7, с. 51-52].

Політична консолідація місцевих громад передбачає сталість функціонування як окремих інституцій, так і місцевих політичних режимів у цілому. Реформування життєдіяльності місцевих громад як політичного організму передбачає їх самодостатність та можливість автономного розвитку, незалежно від зовнішніх чинників.

В Україні потужним чинником консолідації територіальних громад є процеси децентралізації. Водночас говорити про можливість успішного функціонування демократичних інституцій можна лише за умови їх тривалого існування протягом кількох електоральних циклів. Зовнішнім проявом внутрішньої консолідації місцевих громад є консолідація їх представницьких органів у місцевих радах, які набувають злагодженої діяльності за умови опрацювання моделей ухвалення колективних рішень. Тому процеси консолідації означають не лише співпрацю політичних сил, відповідно до їх консенсусної позиції, але й утвердження політичної згоди як магістрального напрямку розвитку та головної політичної альтернативи. Згідно з Г. Луцишином, на відміну від інтеграції, консолідація не приводить до виникнення нових організаційних утворень, а передбачає лише розширення засобів і методів збереження політичних сил. У результаті політичний процес консолідації суспільства сприяє позитивним змінам у політико-владних і громадських структурах, забезпечує розвиток країни і суспільства [7, с. 53].

Вагомим кроком до широкої демократичної консолідації українського суспільства є справжня, а не фіктивна репрезентація різноманітних інтересів та можливість висловлювання позицій у громадсько-політичних дискусіях. Гетерогенність місцевої громади за умов сталої демократії є ресурсом її динамічного розвитку, висування альтернатив та забезпечення інтересів політичних меншин. В сучасній Україні ці механізми лише набувають сталих форм. У цілому в Українській державі відбувається поступове формування нових політичних правил гри, за яких поразка на виборах не означає фізичного усунення та краху політичного суб'єкта. За таких умов народжуються цивілізовані форми політичної конкуренції на основі верховенства права. Як вважає Г. Луцишин, полі-

тично консолідуватися можуть члени суспільства з різною етнічною, конфесійною приналежністю, нерівним соціальним і культурним станом, політична діяльність може бути спрямована як на підтримку існуючої політичної системи, так і на її трансформацію [7, с. 53].

Узагальнення досвіду консолідації в політичній сфері сучасної України має досить контрверсійний характер через масштабні культурні та ментально-архетипові розбіжності. Окремі політичні сили розпалюють конфліктні протистояння засобами політичної комунікації. Після Революції Гідності процеси формування української політичної нації на макрорівні дещо пришвидшилися. Однак на рівні місцевих громад через процеси формування нових адміністративно-територіальних утворень політична орієнтація на тривале співіснування істотно гальмується радикальністю протистоянь між місцевими елітами.

У цілому, для розгортання процесів консолідації суспільства й політичної системи, необхідний тривалий період, в якому соціальні і політичні конфлікти будуть локалізовані та не будуть підживлювати нові протистояння. «Основними складовими консолідаційного процесу в Україні можуть стати розвиток громадянського суспільства, українська мова, спільна історична пам'ять, загально визнані національні герої, українська церква, формування центральних органів влади за регіональним принципом. Однак, аналізуючи питання національної консолідації в Україні, можна побачити, що в нашій державі не існує вираженого тяжіння до консолідації, скоріше домінують деконсолідувальні процеси», – вважає Г. Луцишин [7, с. 54].

Ініціювання процесів громадсько-політичної консолідації на рівні місцевих громад залежить як від суб'єктивних, так і об'єктивних чинників. До перших належить наявність політичної волі всередині локального політикуму та налаштованість впливових політичних груп та інститутів на вирішення завдань розвитку окремих населених пунктів і територій. До об'єктивних обмежувачів процесу консолідації належать неспроможність діючої інституційної системи, насамперед партій та громадських організацій, органів представництва і виконавчого управління, які не можуть дійти спільних поглядів, вступити у відносини компромісу, формування широкого консенсусу і забезпечити синхронність у функціонуванні. Подолання цих обмежень не має чітко визначеної моделі, проте передбачає наявність здорового глузду та вироблення спільних правил гри для всіх політичних суб'єктів. Процес консолідації місцевих громад може бути не лише ініційованим, але й реалізованим у відносно короткі терміни. На думку В. Ладані, консолідація демократії виступає лише одним із можливих варіантів трансформації і, більшою мірою, залежить від інсталяції нових демократичних інститутів, ніж характеру руйнації попереднього авторитарного режиму. Виходячи з цього, інституційного змісту набувають фактори, що сприяють процесу консолідації демократії [4, с. 72].

Поряд з локальними передумовами консолідації місцевих громад, як свідчить зарубіжний політичний досвід, надзвичайно важливими є параметри макро-

політичної стабільності та дотримання політичного курсу. В авторитарних і тоталітарних державах, як відомо, високий ступінь внутрішньополітичної консолідації забезпечується методами насильства, силового усунення супротивників. З початком переходу до демократії зміна вектора консолідації приводить до атомізації суспільства, явищ соціальної аномії. Лише поступова демократизація формує рух політичної системи і суспільства до нових орієнтирів стабільності та злагодженості дій.

На рівні місцевих громад зазначені процеси відбуваються у вигляді впливу центру на місцеві і регіональні реалії, змішуванні локального і центрального порядку денного. За умови перерозподілу ресурсів політичного впливу можливий варіант стихійної консолідації на місцевому рівні, коли всі існуючі групи впливу можуть припинити боротьбу за домінування та забезпечити вирішення конфліктів на компромісній основі. Однак вплив центру, як свідчить новітня історія незалежної України, у багатьох випадках руйнує всі плани місцевої консолідації. Прикладом є запровадження системи пропорційного формування органів місцевого самоврядування, яка діяла до 2012 року. Така новація, з одного боку, забезпечила певне партійне структурування місцевих рад, а з іншого – заклала основу для стійких конфліктогенних розподілів.

Отже, локальна політична консолідація потребує структурних передумов на центральному і регіональному рівні за умови нормативно-слабкого представництва громад та загальної нетривалості існування демократичних політичних інститутів. Як вважає В. Ладані, структурними передумовами до консолідації демократії є лібералізація та демократизація попереднього політичного режиму, які закладають інституційну базу для розвитку демократії. Лише на стадії консолідованої демократії політичний режим набуває кінцевої інституційної моделі, що унеможливило повернення до авторитаризму [4, с. 72].

Життєво-важливе значення консолідації місцевих громад для макрополітичної консолідації демократії визначається не лише в контексті інституційної спроможності. Важливим також є формування консолідованого електорального вибору на тривалому перспективу, що буде забезпечувати підтримку діючих демократичних інституцій. За наявності злагодженого функціонування територіальних громад і забезпечення політичної стабільності й представництва, регіональна та локальна громадська думка будуть підтримувати ті політичні сили та ті політичні рішення й альтернативи, які будуть сприяти консолідації на національному рівні. У випадку, якщо локальні й центральні еліти не знайдуть порозуміння і не забезпечать сталий розвиток місцевих громад у політичній площині, кожен виборчий цикл буде основою для затримання процесів консолідації та формування передумов для партиципаторної демократії. «Траєкторія демократичної консолідації визначає ступінь закріплення демократичних норм на державному та громадському рівнях, що в кінцевому результаті формує цілісну модель політичного режиму консолідованої демократії», стверджує В. Ладані [4, с. 72].

Таким чином, процеси започаткування консоліда-

ції місцевих громад у сучасному світі й Україні мають одні й ті самі передумови: політична конкуренція, можливість представництва меншин, нормативні умови досягнення консенсусу, стримування впливу макрополітичних конфліктів. За умови трансформаційних політичних реалій консолідаційні процеси стримуються як інституційною неспроможністю, так і суб'єктивним рівнем розвитку політичних акторів. Процеси творення політичної нації, формування нової соціальної ідентичності, несприятлива економічна ситуація, ціннісна переорієнтація населення лише ускладнюють процеси консолідації місцевих громад. Сучасна Україна переживає період пошуку ресурсів для запровадження успішних демократичних і ринкових реформ, що також актуалізує процеси політичної консолідації. Процеси децентралізації надають для цього низку можливостей. При цьому вони також висувують питання стійкості локальних політичних систем перед важливими викликами.

Висновки. Консолідація місцевих громад у сучасному світі виступає проблемою, яка має як емпіричне, так і теоретичне значення. Залежно від розміру населеного пункту місцева політика набуває форм, які забезпечують вироблення згоди та компромісних рішень на основі питань, які є важливими для територіальної громади. Досвід країн розвинутої демократії засвідчив, що локальні парламенти забезпечують формальну консолідацію на основі регламенту і процедур. Вони встановлюють обмежену кількість варіантів поведінки, які ведуть до встановлення коаліцій. Важливим аспектом формування консолідованої позиції територіальних громад щодо питань розвитку виступає залучення громадськості, яка має

вирішальне значення у громадах США та країн ЄС. Неурядові організації забезпечують моніторинг діяльності органів місцевого самоврядування, надають консультації, забезпечують досліду експертизу політичних і управлінських рішень. Політичні сили, які беруть участь у місцевих виборах, мають дуже велике значення для загальнодержавного політичного порядку денного. Таке значення забезпечується значною автономією місцевих громад. Рівень розвитку муніципалітети визначає якість роботи політичних органів, які формуються на партійній основі. Для сучасної України важливого значення набувають інструменти забезпечення політичної відповідальності тих сил, які здійснюють представництво територіальної громади та визначають їх розвиток на тривалий період часу.

Економічний стан України визначає наявність багатьох популістських політичних сил, які схильні дотримуватися неконструктивного сценарію поведінки в органах місцевого самоврядування. В цілому консолідація політичних сил в органах місцевого самоврядування є важливим системним завданням для України, яке визначає необхідність ухвалення нормативних важелів. Ця регуляторна система може забезпечити злагоджену й конструктивну роботу окремих політичних сил, незалежно від їх ідеологічних позицій. Водночас слід враховувати, що в умовах плюралістичної демократії позиція кожної політичної сили, навіть окремого депутата, є важливою. Принцип вільного представництва думок і альтернативних позицій залишається непорушним. Отже, перспективними напрямками є встановлення процедур узгодження політичних позицій локальних політичних партій в сучасній Україні.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Балацька О. Б. Формування інституту консолідації політичної еліти в сучасній Україні: автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 [Текст] / О. Б. Балацька ; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. – Луганськ, 2010. – 20 с.
2. Васильєва Н. В. Муніципальна консолідація як стратегічний напрям розвитку України [Текст] / Н. В. Васильєва // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Серія : Державне управління. – 2015. – Т. 263, Вип. 252. – С. 42–46.
3. Консолідація українського суспільства: сучасний стан, проблеми та перспективи : матеріали засід. круглого столу, 20–21 жовт. 2005 р., Сімферополь [Текст] / ред.: А. В. Мальгін; Регіон. філ. Нац. ін-ту стратег. дослідж. в м. Сімферополі, Представництво Фонду Конрада Аденауера в Україні. – Сімф. : СФ НІСД, 2005. – 166 с.
4. Ладані В. О. Консолідація демократії в період системної трансформації: концептуальні засади дослідження [Текст] / В. О. Ладані // Грані. – 2014. – № 1. – С. 69–75.
5. Ломака І. І. Політологічний аналіз інтеграційної ролі релігії в умовах модернізації українського суспільства: Автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.02 [Текст] / І. І. Ломака ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2006. – 20 с.
6. Луєта В. В. Консолідація дій на шляху до спільної мети [Текст] / В. В. Луєта // Ринок праці та зайнятість населення. – 2012. – № 4. – С. 59–60.
7. Луцишин Г. І. Національна консолідація України в умовах демократизації суспільства [Текст] / Г. І. Луцишин // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Сер. : Політологія. – 2012. – Т. 182, Вип. 170. – С. 51–55.
8. Меленко С. Г. Консолідація як вид систематизації нормативно-правових актів: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 [Текст] / С. Г. Меленко ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2002. – 19 с.
9. Новакова О. В. Політична модернізація та розвиток демократичних процесів в сучасній Україні: Автореф. дис... д-ра політ. наук: 23.00.02 [Текст] / О. В. Новакова ; НАН України. Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса. – К., 2007. – 31 с.
10. Пархоменко В. Д. Консолідація інформації – знаннеорієнтований розвиток інформаційних та організаційних систем [Текст] / В. Д. Пархоменко, М. Ф. Бондаренко, К. О. Соловйова // НТІ. – 2002. – № 2. – С. 51–54.
11. Рудік О. М. Процес демократизації «третьої хвилі» та особливості його розвитку у посткомуністичних країнах: Автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.02 [Текст] / О. М. Рудік ; Одес. нац. юрид. акад. – О., 2003. – 16 с.

REFERENCES:

1. Balatska, O. B., 2010. Formuvannia instytutu konsolidatsii politychnoi elity v suchasni Ukraini [Formation Institute consolidation of political elite in modern Ukraine]. 20. Skhidnoukr. nats. un-t im. V. Dalia, Luhans (in Ukrainian).
2. Vasylieva, N. V., 2015. Munitsypalna konsolidatsiia yak stratehichnyi napriam rozvytku Ukrainy [Municipal consolidation as a strategic goal of Ukraine]. Naukovi pratsi [Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu «Kyievo-Mohylianska akademiia»]. Serii: Derzhavne upravlinnia 263, 252, 42–46 (in Ukrainian).
3. Konsolidatsiia ukrainskoho suspilstva: suchasnyi stan, problemy ta perspektyvy : materialy zasid. kruhloho stolu, 20 – 21 zhovt. 2005 r., Simferopol [The consolidation of Ukrainian society: current state, problems and prospects: materials zasid. round table 20 - Oct 21. 2005]. 2005. Rehion. fil. Nats. in-tu strateh. doslidzh. v m. Simferopoli, Predstavnytstvo Fondu Konrada Adenauera v Ukraini. 166. SF NISD, Simf. (in Ukrainian).
4. Ladani, V. O., 2014. Konsolidatsiia demokratii v period systemnoi transformatsii: kontseptualni zasady doslidzhennia [The consolidation of democracy during the systemic transformation: conceptual bases of research]. Hrani 1, 69–75 (in Ukrainian).
5. Lomaka, I.I., 2006. Politolohichni analiz intehratsiinoi roli relihii v umovakh modernizatsii ukrainskoho suspilstva [Political Science analysis integration role of religion in the modernization of Ukrainian society]. 20. Lviv. nats. un-t im. I.Franka, Lviv (in Ukrainian).
6. Lusta, V.V., 2012. Konsolidatsiia dii na shliakhu do spilnoi mety [Consolidation action towards a common goal]. Rynok pratsi ta zainiatist naseleння 4, 59–60 (in Ukrainian).
7. Lutsyshyn, H. I., 2012. Natsionalna konsolidatsiia Ukrainy v umovakh demokratyzatsii suspilstva [The national consolidation of Ukraine in terms of democratization of society]. Naukovi pratsi [Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly]. Ser.: Politolohiia 182, 170, 51–55 (in Ukrainian).
8. Melenko, S.H., 2002. Konsolidatsiia yak vyd systematyzatsii normativno-pravovykh aktiv [Consolidation as a kind of systematization of legal acts]. 19. Kyiv. nats. un-t im. T.Shevchenka, Kyiv (in Ukrainian).
9. Novakova, O.V., 2007. Politychna modernizatsiia ta rozvytok demokratychnykh protsesiv v suchasni Ukraini [Political modernization and development of democratic processes in modern Ukraine]. 31. NAN Ukrainy. In-t polit. i etnonats. doslidzh. im. I.F.Kurasa, Kyiv (in Ukrainian).
10. Parkhomenko, V. D., Bondarenko, M. F., Soloviova, K. O., 2002. Konsolidatsiia informatsii – znannieorijentovanyi rozvytok informat-siinykh ta orhanizatsiinykh system [Consolidating information - znannieorijentovany development of information and organizational systems]. NTI 2, 51–54 (in Ukrainian).
11. Rudik, O.M., 2003. Protsey demokratyzatsii «tretoi khvyli» ta osoblyvosti yoho rozvytku u postkomunistychnykh krainakh [The process of democratization «third wave and especially its development in post-communist countries]. 16. Odes. nats. yuryd. akad., Odessa (in Ukrainian).